

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK IR MYKOLAS ROMERIS: DVI ASMENYBĖS, DU POŽIŪRIAI Į VALSTYBĘ IR KONSTITUCIJĄ

Gediminas Mesonis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės teisės katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2714 546

Elektroninis paštas gedmes@mrni.eu

Pateikta 2009 m. sausio 3 d., parengta spausdinti 2009 m. vasario 30 d.

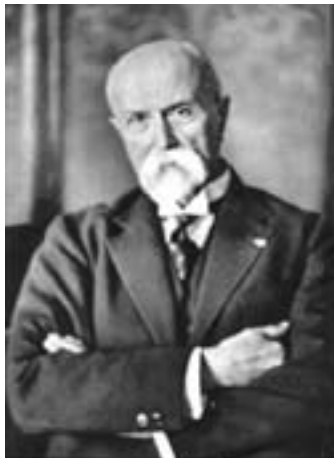
Anotacija. Straipsnyje analizuojama XX a. pradžios Europos dviejų iškilų asmenybių – ryškių mokslininkų Tomašo Garrigue'o Masaryko (1850–1937) ir Mykolo Romerio (1880–1945) pasaulėžiūrų panašumai ir skirtumai.

Pirmiausia analizuojamos asmeninės, istorinės ir geopolitinės realijos, formavusios T. G. Masaryko ir M. Romerio pasaulėžiūros nuostatas. Konstatuojama, kad nors tai skirtingos, labai nevienodo likimo asmenybės, tačiau jas vienija akademinio palikimo gausa, jo aktualumas ir reikšmingumas tų laikų ir šiandienos sociumui. Parodoma, kad nepaisant skirtingų M. Romerio ir T. G. Masaryko valstybės valdžios institucijose (T. G. Masarykas buvo Čekoslovakijos Respublikos Prezidentas) ar mokslo įstaigose (M. Romeris buvo Vytauto Didžiojo universiteto rektorius) užimamų pozicijų, juos kaip mokslininkus – profesorius nuolat domino panašios – tautos, valstybės, istorijos, konstitucinės sąrangos, suvereniteto problemos.

Straipsnyje analizuojama T. G. Masaryko ir M. Romerio požiūriai į valstybę kaip tautos kūrybos rezultata, į teisinę valstybės sampratą, konstitucijos, jos turinio bei valstybės raidos perspektyvas. Parodoma, jog M. Romerio teisinė ir T. G. Masaryko demokratinė, humanistinė valstybė yra ta pati – ideali visuomenės gyvavimo forma, kurios jie abu siekė savo veikla ir reikšmingu moksliniu palikimu. Straips-

nis aktualizuojamas pabrėžiant, kad demokratinės ir teisinės valstybės tikslai negali būti prieštaringi, kad pagarba konstitucijai – tautos valios aktui ir yra demokratinės valstybės ir pilietinės visuomenės pagrindas.

Reikšminiai žodžiai: konstitucinė teisė, konstitucionalizmo raida, T. G. Masarykas, M. Romeris, teisinė valstybė, Čekoslovakija, Čekija, Lietuva, konstitucija, demokratija.

T. G. Masaryk.

Valstybė – tai ne tik mechanizmas, o politika – ne tik kvalifikuota administracinė ir diplomatinė technika. Valstybė – tai racionalumo ir moralės pagrindu veikianti piliečių asociacija.*

Prof. Tomáš Garrigue Masaryk
(1850–1937)

* Masaryk, T. G. Speech by President Masaryk on the Tenth Anniversary of Czechoslovak Independence, October 28, 1928 [interaktyvus]. *Virtual Archive of Central European History* [žiūrėta 2009-01-10]. <http://ecommons.library.cornell.edu/bitstream/1813/1495/1/Masaryk_Speech_1928.pdf>.

M. Romeris.

Nuolatinė veikli valstybės valdžia (įsteigtoji) – tai nuolatiniai valdžios organai, išdėstyti kompetencijos kategorijomis ir hierarchiškai sistematizuoti su savo pagrindiniais konstituciniais organais. Ji yra ir tegali veikti tikrai konstitucijos ribose, ji yra aprėžta konstitucijos nuostatais, kurių ji peržengti negali.*

Prof. Mykolas Romeris
(1880–1945)

* Rōmeris, M. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė. Konstitucinės institucijos. I tomas. Suverenitetas*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 191.

Įvadas

T. G. Masarykas ir M. Romeris. Jau vien toks pavardžių gretinimas gali atrodyti dirbtinis, tarsi neturintis realaus pagrindo. Tačiau ne sykį mokslo ir studijų reikalais lankantis Prahos Karolio bei Brno Masaryko universitetuose ir papildant savo žinias apie T. G. Masaryko kaip valstybės vadovo bei mokslininko palikimą, jo asmenybės aspektus, teko nuolat nustepti ir pripažinti tam tikrų sąsajų su M. Romerio asmenybe ir moksliniu palikimu egzistavimą. Tačiau net ir minėtos išvalgos dar nebuvo prielaidos ryžtis rašyti apie T. G. Masaryko ir M. Romerio pasaulėžiūros aspektus. Abejoti vertė ir aplinkybė, kad Čekoslovakijoje, dabartinėje Čekijoje, T. G. Masarykas, jo mokslinio ir politinio palikimo tyrinėjimai yra permanentinis procesas, kad egzistuoja atskiros T. G. Masaryko palikimo mokslinio bei politinio vertinimo koncepcijos ir doktrinos. Tad galimybė suklysti, neteisingai suvokti ar interpretuoti nuolat vertė atidėlioti seniai brandintą idėją. Apsispręsti padėjo tik ilgalaikės ir nuoširdžios diskusijos su Prahos Karolio universiteto Konstitucinės teisės katedros profesoriumi Jānu Gronský, kuris yra neabejotinas Čekoslovakijos konstitucionalizmo istorijos bei T. G. Masaryko mokslinio palikimo žinovas. Būtent šių diskusijų metu profesorius J. Gronský atkreipė dėmesį į tam tikrus „probleminius“ (kalbant apie T. G. Masaryką) istorijos bei doktrinos aspektus, kuriuos, profesoriaus nuomone, „reikia turėti omenyje ir negalima suklysti“. Taip pat reikia padėkoti profesoriumi M. Maksimaičiui – M. Romerio biografijos ir jo doktrinos žinovui. Be šių žmonių pagalbos daugelis teiginių šiame straipsnyje jo autoriui keltų pagrįstų abejonių.

Neabejotina, kad T. G. Masaryko politinė veikla Čekoslovakijos valstybinumo „byloje“ bei ilgametis buvimas Čekoslovakijos Respublikos Prezidentu jam suteikia tam tikro politinio pranašumo. Bet tik politinio. Kai į šias dvi asmenybes pažvelgi ne politinės karjeros, o jų sukurto mokslinio palikimo aspektu, visos abejonės išnyksta. Šiuo požiūriu – tai lygiavertės asmenybės, o jų mokslinis palikimas vertas ir gali būti lyginamas. Jie abu profesoriai, jie abu mokslininkai. Jų abiejų domėjimosi problematika – *žmogus, tauta, valstybė, konstitucija*.

1. Asmenybės ir epocha

Kalbėti apie šias dvi iškilias asmenybes ne epochos, ne geopolitinių įvykių kontekste yra labai sunku. Todėl iš pradžių prasminga, kad ir trumpai, apžvelgti laikotarpio, kai gyveno ir dirbo T. G. Masarykas ir M. Romeris, istorinių ir politinių įvykių raidą. Taip pat prasminga paminėti kai kuriuos biografinius aspektus, kurie galėtų geriau atskleisti jų pasaulėžiūros pagrindą. XX a. pradžia yra epochos geopolitinių, socialinių, kultūrinių pokyčių laikotarpis. Šio amžiaus pradžioje vy-

kęs Pirmasis pasaulinis karas (Didysis karas 1914–1918) ilgam laikotarpiui lėmė daugelio valstybių ir tautų likimus. Būtent šioje epochoje – prieš karą, jo metu ir po karo – gyveno ir kūrė T. G. Masarykas ir M. Romeris. Būtent šis istorijos tarpsnis, jo realijos formavo šių asmenybių socialines ir kultūrinės nuostatas.

Ir T. G. Masarykas, ir M. Romeris yra įgiję puikiausią to meto išsimokslinimą, studijavo ne vienoje garsioje mokymo įstaigoje, turėjo galimybę klausytis to meto pripažintų mokslininkų paskaitų. Šiuolaikiniame pasaulyje edukacinis mobilumas nestebina, o XIX pabaigos–XX a. pradžioje tai buvo daugiau išimtis nei taisyklė. T. G. Masarykas mokėsi Brno¹ gimnazijoje, studijavo Vienos, Leipzigerio universitetuose², o M. Romeris tuo metu sėmėsi žinių Peterburgo imperatoriškojoje teisės mokykloje, Krokuvos, Paryžiaus universitetuose bei garsiojoje Laisvųjų politinių mokslų mokykloje (*L'École libre des Sciences Politiques*). T. G. Masarykas studijuodamas galėjo klausyti tokių garsenybių kaip analitinės filosofijos bei fenomenologijos pradininko *Franzo Brentano*³, taip pat kognityvinės ir eksperimentinės psichologijos pradininko profesoriaus *Wilhelmo Maximiliano Wundto* paskaitų. M. Romeris taip pat nebuvo „nuskriaustas“, nes Paryžiuje lankė tokių garsenybių kaip konstitucinės, kanonų teisės, teisės istorijos profesoriaus *Adhémario Esmeino* bei diplomatijos istorijos ir geopolitikos problemų teorijos ir praktikos žinovo *André Tardieu* paskaitas. Peterburge M. Romeris klausė psichologinės teisės mokyklos atstovo, pripažinto teisės teorijos autoriteto profesoriaus *Leono Petražyckio* kursą.⁴

Nei T. G. Masaryko, nei M. Romerio studijos ir pažinimo interesus neapsiriboja kuria nors viena, siaura socialinių mokslų kryptimi. M. Romeris, baigęs teisės studijas Peterburge ir būdamas laisvuojau klausytoju, Krokuvos Jogailos universiteto Filosofijos fakultete rinko medžiagą Prancūzų Didžiosios Revoliucijos bei Lietuvos-Lenkijos istorijos tematika.⁵ Studijuodamas Prancūzijoje lankė Laisvųjų politikos mokslų mokyklos Socialinį-ekonominių skyrių, o Paryžiaus universitete gilinosi į Napoleono kodekso (Prancūzų 1804 m. civilinis kodeksas) subtilybes. Be valstybės, jos istorijos, teisės, politikos, tautos, filosofijos, sociologijos – tai buvo nuolatiniai abiejų mokslininkų domėjimosi objektai – jie nuolat gilinosi į socialinius ir humanitarinius mokslus. T. G. Masaryko mokslinis in-

1 Brno – Čekoslovakijos, dabar Čekijos Respublikos, miestas. Austrijos-Vengrijos Imperijos laikais šis miestas buvo žinomas kaip *Brünn*.

2 Soubigou, A. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha, 2004, p. 32–52.

3 Houška, V. *T. G. Masaryk myslitel a státník*. Karviná-Mizerov: nakladatelství PARIS, 2007, p. 151.

4 Maksimaitis, M. *Mykolas Rōmeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 34.

5 *Ibid.*, p. 37–38.

teresas buvo socialinių-istorinių problemų erdvė, tačiau jam pačiam „filosofija buvo aukščiau etikos, sociologijos ir politikos“⁶. Nors T. G. Masaryko pažinimo interesų įvairovė filosofams suteikė prielaidą ji vertinti kaip moralistą, o politikams – kaip filosofą, tačiau visuotinai jis buvo „suvokiamas kaip išminčius, intelekto ir dvasios milžinas“⁷. Taigi ir T. G. Masarykas, ir M. Romeris – plačių interesų asmenybės, skirtumas tik tas, kad M. Romeriui teisės, o T. G. Masarykui filosofijos studijos buvo pirminiai, atraminiai socialinės aplinkos pažinimo instrumentai. T. G. Masarykas „neabejotinai buvo filosofas“⁸, tuo tarpu M. Romeris pirmiausia buvo teisininkas ir konstitucionalistas. Ir ši aplinkybė, kaip matysime vėliau, turėjo reikšmingos įtakos jų abiejų pasaulėžiūrai – jie matė kiek skirtingus valstybės institucijų sąrangos pagrindus.

Igimti gabumai bei įgytas puikus išsimokslinimas netrukus padėjo šioms asmenybėms pasidaryti rimtais mokslininkais – T. G. Masarykas 1897 m. tampa Prahos čekų Karolio-Ferdinando universiteto⁹ filosofijos profesoriumi, o M. Romeris 1926 m. – Lietuvos universiteto ordinariniu profesoriumi, 1927–1928 m. eina šio universiteto rektoriaus pareigas, vėliau dirba Valstybinės teisės katedros vadovu. 1930 m. – Vytauto Didžiojo metais – Prezidento Antano Smetonos aktu tampa Vytauto Didžiojo universiteto tikroju profesoriumi, o 1933–1939 m. dvi kadencijas iš eilės M. Romeris buvo šio universiteto rektoriumi.

Požūris į religiją. Religijos bei Bažnyčios ir valstybės klausimai taip pat buvo svarbūs abiejų šių asmenybių gyvenime ir pasaulėžiūroje. Tiek T. G. Masaryko, tiek ir M. Romerio religinė pasaulėžiūra formavosi veikiami Romos Katalikų Bažnyčios tradicijų. Tačiau tolesnė gyvenimo patirtis, puikus išsimokslinimas privertė juos abu pasiekti volteriškąją tradiciją, kurioje Dievo egzistencijos klausimas lyg ir nekvestionuojamas, tačiau atmetama Bažnyčios, būtent Katalikų, tarpininkavimo reikšmė žmogaus ir Dievo ryšyje. Tokia jau ta intelektualų dalia būti „religingu eretiku“¹⁰.

Tačiau T. G. Masaryko filosofijos tyrinėtojai vieningai tvirtina, kad jo moralinis, religinis ir politinis mąstymas yra kantiškas, kad jo pasaulėžiūros kertiniai

6 Rus, V. S. Nation and (Modern) Theories of social identity. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 209.

7 Wandycz, P. S. *Laisvės kaina*. Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 196.

8 Houška, V. *T. G. Masaryk známý i neznámý*. Praha: Riopress Česká expedice, 2005, p. 194–195.

9 Ilgos diskusijos ir ginčai tarp vokiečių ir čekų dėl studijų kalbos Prahos Karolio-Ferdinando universitete lėmė universiteto padalijimą. 1882 m. Austrijos-Vengrijos parlamentas priėmė sprendimą dėl Prahos Karolio-Ferdinando universiteto padalijimo į du – čekų ir vokiečių Karolio-Ferdinando universitetus. T. G. Masarykas tapo čekų universiteto profesoriumi.

10 Soubigou, A., p. 75.

aspektai remiasi I. Kanto argumentais.¹¹ T. G. Masaryko filosofiniam pagrindui būdingas religinis bei etninis aspektas – angliškosios, prancūziškosios pozityvizmo filosofijos refleksijos. Savo garsiajame sociologijos veikle *Savižudybė kaip šiuolaikinės civilizacijos visuomeninis ir masinis reiškiny*s (1881) T. G. Masarykas įrodinėjo, jog savižudybių skaičiaus didėjimas yra sietinas su religingumo silpnėjimu ir su tuo susijusiu gyvenimo prasmės praradimu. Taigi T. G. Masarykas tikėjo Dievą ir sielos nemirtingumu¹², jis nedvejodamas teigė, jog, be socialinio ir tautinio, religinis aspektas yra labai svarbūs moderniam žmogui.¹³ Jis simpatizavo Janui Husui, visai reformacijos filosofijai (T. G. Masarykas parašė mokslinę studiją *Jan Hus*).¹⁴ Simpatijas reformacijos filosofijai skatino suvokimas, kad „žmogaus ir piliečio teisės buvo kodifikuotos patyrus tiesioginę reformacijos įtaką“¹⁵. Būtent reformacijoje T. G. Masarykas matė ne tik ideologinį išsivadavimą, bet ir vieną iš pagrindinių tautiškumo, atsparumo čekų germanizacijai faktorių.¹⁶ Kalbant apie tokią T. G. Masaryko poziciją reikia atkreipti dėmesį ir į istorinę Katalikų Bažnyčios reikšmę Čekoslovakijos valstybingumo ir čekų tautos istorijoje. Skirtingai nei Lietuvoje bei Lenkijoje, kur Katalikų Bažnyčia buvo nacionalinių ir valstybingumo idėjų puoselėtoja ir rėmėja, Čekijoje Katalikų Bažnyčia ilgą laiką rėmė Austrijos-Vengrijos Imperijos vientisumo ir išsaugojimo idėją, tad natūralu, jog ši pozicija kirtosi su čekų ir slovakų tautų savarankiškos valstybės aspiracijomis. Tik Pirmojo pasaulinio karo padariniai, tik geopolitinė realybė – Austrijos-Vengrijos Imperijos subyrėjimas sudarė prielaidas Katalikų Bažnyčiai iš „austrokatalikų“ virsti „čekokatalikų“ Bažnyčia.¹⁷ Ši aplinkybė negalėjo neatsispindėti visuomenės bei atskirų jos narių pasaulėžiūroje. Todėl susikūrus Čekoslovakijos valstybei visuomenė, ar bent jos dalis, labai kritiškai vertino Katalikų Bažnyčios veiklą.

M. Romerio poziciją religijos ir Katalikų Bažnyčios atžvilgiu geriausiai išreikštų *pagarbaus atstumo* terminas. M. Romeris niekuomet neneigė religingumo reikšmės žmogui bei darniai visuomenės raidai. Jis niekuomet neabejojo, jog laisvė pasirinkti tikėjimą ar religiją yra svarbi žmogaus teisių ir laisvių sistemos

11 Valenta, L. Od humanity k demokracii. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otkázy*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 281.

12 Houška, V., p. 35.

13 Pavelka, M. T. G. M. a český liberalismus. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otkázy*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 125.

14 Houška, V., *op. cit.*, p. 85.

15 Masaryk, T. G. *Světova revoluce Za války a ve válce 1914–1918*. Vzpomíná uvažuje. Praha, 1925, p. 553.

16 *Ibid.*, p. 595.

17 Malý, R. T. G. Masaryk a jeho vztah ke katolicizmu. In *T. G. Masaryk ve třech stoletích*. Brno: L. MAREK, 2001, p. 360–361.

dalis. Tačiau Bažnyčios ir valstybės santykiuose M. Romeris liko ištikimas savo teisės suvokimo idealams. Lietuvos Respublikos ir Vatikano Konkordato (1926 m.) nuostatas M. Romeris vertino gana kritiškai. Jis nedviprasmiškai ir pateikdamas tik teisinius argumentus publikacijoje *Konkordato žalingumas Lietuvai* įrodinėjo šios sutarties kai kurių nuostatų priešingumą šalies Konstitucijai. Tokia pozicija puikiai perteikė M. Romerio teisės sistemos, jos teisės aktų hierarchiškumo raiškos suvokimą. Šios M. Romerio pozicijos kritikai nedviprasmiškai ir gana pretenzingai teigė, jog tai tik „vienos grupės nuomonė, kuriai rūpėjo ne aukščiausi lietuvių tautos interesai“¹⁸. Tačiau kokie tie „auščiausi tautos interesai“ ir kas gali spręsti, koks turėtų būti jų turinys? Kas svarbiau, ar palaikyti gerus santykius su Šventuoju Sostu, ar, o gal tai daug svarbiau, turėti neprieštarinę teisės normų sistemą valstybėje? Šie klausimai taip ir lieka retoriniai. Apibendrinat M. Romerio poziciją galima teigti, kad šiuo klausimu jis yra tvirtas teisės pozityvizmo atstovas. Jis aiškiai suvokia ir pagrindžia, jog teisės normų sistemos darna, pagarba šalies Konstitucijai, kaip tautos valios išraiškai, ir yra teisinės valstybės (o kartu ir tautos interesų) pagrindas.

Tautiškumas ir požiūris į imperijas. Tiek Austrija-Vengrija, tiek ir Rusijos Imperija nebuvo pavyzdinės (ypač antroji) tautinių mažumų teisių ir jų statuso sureguliuavimo klausimu. Todėl nenuostabu, kad šių abiejų asmenybių požiūris į tas valstybes, kuriose jie gyveno, kurių gyvenimo realijas teko patirti praktikoje, buvo kritiškesnis nei požiūris į gretimas valybes. Puikiai suvokdamas ir asmeniškai patirdamas griežtą Rusijos Imperijos politiką lenkų, lietuvių ir kitų tautybių atžvilgiu, M. Romeris teigiamai vertino būtent Austrijos-Vengrijos Imperijoje nusistovėjusią tautinių santykių pusiausvyrą, yra net išsakęs nuomonę, jog tokia valstybė turėtų išlikti.¹⁹ Ir atvirkščiai, T. G. Masaryko, gyvenančio Austrijoje-Vengrijoje, simpatijos buvo Rusijos pusėje. „Mūsų – rašė T. G. Masarykas – tautinė programa nuo pat pradžių buvo paremta simpatijomis slaviškumui ir rusofiliška.“²⁰ Kita vertus, simpatijos Rusijai nereiškia nacionalinio – čekiško požiūrio atsisakymo, juolab kad ši T. G. Masaryko pozicija buvo paremta tiek tuomet populiaria slavų vienybės idėja, tiek ir pagarba rusų literatūrai bei inteligentijai (T. G. Masarykas buvo susitikęs su L. N. Tolstojum, M. Gorkiu, žavėjosi F. Dostojevskio kūryba).²¹ 1917 m. T. G. Masarykas lankydamasis Petrograde ir kalbėdamas Čekų ir slovakų tautų taryboje nedviprasmiškai deklaravo, jog stipri Rusija yra čekų ir slovakų tautų interesas. Nes silpna Rusija, T. G. Masaryko

18 Bačkis, A. S. *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*. LKMA, 2007, p. 146.

19 Maksimaitis, M. *Mykolas Rōmeris – Lietuvos sūnus*, p. 85–86.

20 Masaryk, T. G. *Česká otázka*. Praha: Melantrich, 1969, p. 242.

21 Pichlík, K. Masaryk a Rusko za první světové války. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 97–103.

nuomone, negalėtų būti čekų ir slovakų valstybingumo garantas.²² Tiek asmeninė patirtis, tiek šeimos istorija formavo visai kitokį M. Romerio Rusijos Imperijos vertinimą. „Aš – rašė M. Romeris – jaučiau rusuose baisią Azijos galią, plačiausių neapibrėžtų Rytų lygumų niveliatorišką jėgą su jos amžinu troškimu prasitęsti, išsiplėsti, išiveržti tolyn, užviešpatauti ir praryti kiekvieną individualybę.“²³ Tačiau skirtingas požiūris į Rusiją netrukdė abiem mokslininkams domėtis Rusija, jos istorija ir kultūra. Todėl gausioje abiejų mokslininkų bibliografijoje galima rasti nemažai darbų, kuriuose daug dėmesio skiriama Rusijai ir su ja susijusiai problematikai, jau nekalbant apie garsųjį T. G. Masaryko veikalą *Rusija ir Europa* bei M. Romerio *Agrarinį klausimą Rusijoje*.

Minėtos pažiūros ir skirtingas patyrimas lėmė skirtingas simpatijas Pirmajame pasauliniame kare dalyvavusioms šalims. Suvokimas, jog „Čekoslovakijos valstybingumo pasiekti būtų neįmanoma, jei Vokietija ir Austrija-Vengrija nepralaimėtų karo“²⁴, nepaliko T. G. Masarykui abejonių. Jo simpatijos skirtos Antantės valstybių koalicijai. Būtent tų pačių motyvų – pavergtos Lenkijos ir Lietuvos fakto vedamas M. Romeris simpatijas išsakė Centro valstybių koalicijai.²⁵ Taigi simpatijos skirtingos, bet motyvai – savo tautų gerovė ir valstybingumas, jų loginis pagrindimas T. G. Masaryko ir M. Romerio pažiūras daro palyginamas. Jie abu siekė gerovės savo tautoms, o visa kita buvo tik priemonės tikslui siekti

1918 m. artėjant karo eigos atomazgai Vidurio ir Rytų Europoje, žlungant Austrijos-Vengrijos, Rusijos ir Vokietijos imperijoms susikuria nemažai nepriklausomų valstybių – Lenkija, Estija, Latvija, Lietuva, Čekoslovakija, Jugoslavija, Austrija, Vengrija ir Suomija. 1918 m. spalio 18 d. buvo paskelbta Čekoslovakijos valstybės nepriklausomybė, o Nacionalinis susirinkimas 1918 m. lapkričio 14 d. gavęs Čekų nacionalinio komiteto ir Slovakijos nacionalinės tarybos pritarimą paskelbė apie Čekoslovakijos Respublikos sukūrimą. Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidentas W. Wilsonas įteikia Austrijai-Vengrijai ultimatumą reikalaudamas pripažinti naujas valstybes. Austrija-Vengrija nusileidžia. Pirmuoju Čekoslovakijos Prezidentu išrenkamas T. G. Masarykas. Lietuva kiek anksčiau – 1918 m. vasario 16 d., esant labai sunkiai geopolitinei padėčiai (Lietuvoje dar yra Vokietijos Imperijos kariuomenė) ir neturėdama tokių galingų užtarėjų kaip W. Wilsonas, taip pat yra paskelbusi Nepriklausomybę. Šioje geopolitinių

22 Pichlík, K. Masaryk a Rusko za první světové války. In *1895–1995 Sto let Masarykovy České republiky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 100.

23 Mykolo Römerio autobiografija. Iš *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. T.13. Vilnius, 1996, p. 225.

24 Pichlík, K., p. 97.

25 Solak, Z. *Tarp Lenkijos ir Lietuvos. Mykolo Römerio gyvenimas ir veikla (1880–1920)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2008, p. 194–196.

lūžių epochoje tautinis klausimas buvo ypač aktualus, kaip ir visoje Europoje XIX–XX a. sandūroje. Tas aktualumas pasireiškė tuo, jog reikėjo apsispręsti, kokių pagrindu – tautiniu ar pilietiniu bus kuriamos naujos valstybės, kaip gyvuos naujos visuomenės. Tautinis aspektas reikšmingai paveikė ir T. G. Masaryko bei M. Romerio pasaulėžiūrą. Jie abu priklausė tautinėms mažumoms, gyvenusioms didelių imperijų sudėtyje. O ir jų pačių tautiškumo tikrasis turinys buvo nuolatinių apmąstymų ir abejonių objektas. Štai M. Romeris skirtingais gyvenimo etapais save vadino ir lenku, ir Lietuvos lenku, ir lietuviu. Tautinės dviprasmybės problemą M. Romeris išsprendė per nuosekliai ir logiškai suvoktą pilietinės tautos koncepciją – jis lietuvis, nes bet kokios tautybės Lietuvos valstybės pilietis yra lietuvis. M. Romeris jau veikale *Lietuva (Litwa: Studium o odrodzenia narodu litewskiego)*, (1908) ne tik pasiūlė pilietinės visuomenės modelį, kuris turėjo ne tik neutralizuoti nacionalistines tendencijas, bet ir numatyti taikaus skirtingų tautybių sugyvenimo pagrindą.²⁶ Todėl, nors jis skyrė dvi etnines grupes Lietuvoje – lietuvius ir Lietuvos lenkus²⁷, tačiau juos visus suvokė kaip lietuvius, t. y. Lietuvos piliečius.

T. G. Masaryko giminės genealogijoje taip pat galima aptikti įvairių – slovakiškų, vokiškų (austriškų) šaknų, bet tai netrukdė jam vadintis čeku, vėliau – čekoslovaku, ginti čekų tautos ir valstybingumo interesus.²⁸ Garsiajame *Čekų klausime (Česka otázka)*, (1895) tautų sugyvenimo klausimais dar vyrauja idealizmas²⁹, bet vėlesnė T. G. Masaryko filosofija grindžiama didžia išmintimi, paremta istorinės valstybių raidos pažinimu. T. G. Masarykas puikiai suvokė, jog valstybės raidos sėkmę gali lemti joje gyvenančios ir darniai sugyvenančios tautos. Akivaizdu, jog tokią T. G. Masaryko poziciją lėmė ir jam žinomas JAV ir Šveicarijos pavyzdys.³⁰ Todėl neatsitiktinai 1920 m. Čekoslovakijos Respublikos Konstitucijos Preambulėje parašyta – „Mes čekoslovakų tauta <...>“ (*národ Československy*). Tokia konstrukcija lyg ir atkartoją JAV ir Prancūzijos patirtį, tačiau Z. Karnikas pabrėžia, jog preambulėje minima „čekoslovakų tauta“ tuomet buvo unikali – iki šiol nežinoma teisinė-politinė konstrukcija.³¹ Pažymėtina, jog ta „konstrukcija“ – tai teisinė pilietinė tautos išraiška, būtent su kuria T. G. Masarykas siejo Čekoslovakijos ateities perspektyvas. Tik pilietinės tautos pagrindu kuriamą Čekoslovakiją gali išlaikyti valstybingumą ir turi perspektyvas.

26 Motieka, E. Lietuvos pilietinės visuomenės modelis M. Römerio veikale „Lietuva. Studija apie lietuvių tautos atgimimą“. Iš *M. Römerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997, p. 85–90.

27 Maksimaitis, M. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*, p. 51.

28 Soubigou, A., p. 19–26.

29 Znoj, M. Realistické pojetí nuoroda. In *Na pozvání Masarykova ústavu*. Praha, 2005, p.11–13.

30 Soubigou, A., op. cit., p. 283–312.

31 Kárník, Z. *České země běře první republiky (1918–1938)*. Praha, 2003, p. 110.

Tokia T. G. Masaryko pozicija. Taigi T. G. Masaryko požiūriu, čekoslovakas – tai bet kokios tautybės Čekoslovakijos valstybės pilietis, čekoslovakų tauta – tai ne čekų ir slovakų tautų junginys, todėl vokiečiai tokie patys čekoslovakai kaip ir čekai ar slovakai, ar žydai.³² Bet koks piliečių skirstymas pagal etninį požymį paverstų Čekoslovakiją „mažąja Austrija-Vengrija“. Istorikai atkreipia dėmesį į paradokšalią situaciją, kai Čekoslovakija kaip valstybė *de jure* jau egzistavo, o čekoslovakų tauta dar tik turėjo formuotis.³³

Jau minėjome, kad panašios pozicijos laikėsi ir M. Romeris lietuvių tautą suvokdamas ne per etninį, o per pilietinį aspektą. Šių dienų pilietybės, žmogaus teisių ir laisvių kontekste M. Romerio ir T. G. Masaryko pažiūros į tautą yra pagrįstos ir priimtinos. Tačiau tuomet, kai Europoje dominavo nacionaliniu pagrindu kuriamos valstybės, o nacionalizmas kaip ideologija buvo labai populiarus, jų pažiūros ne visiems buvo priimtinos. Todėl tokį M. Romerio ir T. G. Masaryko pažiūrį į pilietinę tautą neabejodami galime vertinti kaip demokratišką bei pažangų tiek žmogaus teisių ir laisvių, tiek ir valstybių raidos aspektu.

2. Valstybė ir jos sąranga: T. G. Masaryko demokratija ir M. Romerio teisinė valstybė

Valstybingumo perspektyvos. Iki Pirmojo pasaulinio karo T. G. Masarykas, federalistas, būdamas Austrijos-Vengrijos parlamento nariu, nuoširdžiai tikėjo galimybe reformuoti šią valstybę, kad joje nebūtų tautų socialinės nelygybės. Tik 1908–1914 m. laikotarpiu T. G. Masarykui praradus viltis paversti Austrija-Vengriją tikrai daugiataute ir demokratine valstybe, nuostatos dėl čekų valstybingumo keičiasi, tampa radikalesnės.³⁴ O atsiradus geopolitinėms prielaidoms pozicija dėl čekų valstybingumo darosi principinga, T. G. Masarykas kaip galutinį tikslą suvokia nepriklausomybę.³⁵

Taigi T. G. Masaryko požiūris į čekų ir slovakų tautų valstybingumo perspektyvas kito. Garsiajame Čekų klausime T. G. Masarykas valstybingumo problemą mato ir suvokia netiesiogiai, daugiau hipotetinių, neapibrėžtų formų lygiu. Iki Pirmojo pasaulinio karo, kuris sugriovė šimtmetes tradicijas turinčias imperijas, buvo labai sunku prognozuoti jų griūties galimybę, o tik taip nutikus galėjo atsirasti prielaidos čekų, lenkų ar lietuvių valstybingumui. Todėl raciona-

32 Kárník, Z. *České země běže první republiky (1918–1938)*. Praha, 2003, p. 108–112.

33 Houška, V., p. 113.

34 Garver, B. T. G. Masaryk and America. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 248.

35 Ort, A. T. G. Masaryk – jeden z českých Evropanů. In *189–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 347.

lus geopolitinės situacijos suvokimas tuomet nepavertė valstybingumo klausimo svarbiausia tiek T. G. Masaryko, tiek M. Romerio pasaulėžiūros aktualija. Iki karo T. G. Masaryko čekų ir kitų kaimyninių tautų perspektyvos suvokimui buvo būdingas tam tikras, netgi, sakytume, „geopolitinis romantizmas“, pasireiškiantis panslavizmo³⁶ ar federaciniu Europos, arba Rytų Europos modeliu.³⁷ T. G. Masarykas tuomet yra sakęs, jog nors čekai ir slovakai pageidautų nepriklausomybės, tačiau ta „nepriklausomybės forma gali būti labai įvairi“³⁸. Jaroslavas Kilias (Jaroslav Kilias) taikliai pastebi, jog ši pesimistinė pozicija dėl galimybės „mažoms tautoms“ pasiekti politinę nepriklausomybę ir suverenitetą yra grindžiama ne T. G. Masaryko nenoru to siekti, o realistiniu suvokimu, jog to pasiekti objektyviai neįmanoma.³⁹ Todėl T. G. Masarykas iki Pirmojo pasaulinio karo dažniau rašo ir kalba apie čekų tautos autonomiją, valstybingumo klausimą palikdamas ateities kartoms. Tuomet socialinės tautų emancipacijos klausimą T. G. Masarykas suvokė kaip vieną prioritetinių. Tačiau čekų ir vokiečių tautų nelygiateisiškumas socialiniuose klausimuose formavo prielaidas T. G. Masarykui formuluoti jau ir politinio pobūdžio – garantijų čekų tautai reikalavimus. Tik politinės tautos pozicijos, T. G. Masaryko nuomone, yra neatsiejamos nuo ekonomikos sėkmės, t. y. ir socialiniuose klausimuose.⁴⁰

Karo eiga, besikeičianti geopolitinė padėtis sudarė prielaidas kelti reikšmingesnį – savarankiškos valstybės tikslą. Todėl 1915 m. T. G. Masarykui esant emigracijoje Prancūzijoje Čekų tautos komiteto pareiškime (jį pasirašė ir T. G. Masarykas) buvo pareikalauta ne autonomijos, ne vokiečių ir čekų tautų lygiateisiškumo, ne socialinio teisingumo, o nepriklausomybės – valstybingumo. O 1917 m. lankydamasis Rusijoje T. G. Masarykas išsakė tvirtas pozicijas dėl valstybingumo, net apgailestavo, kad Lenkijos nepriklausomybė gali sutrukdyti čekų ir slovakų valstybei sienomis susisiekti su Rusija, kuri, T. G. Masaryko teigimu, gali būti reikšmingu veiksmu, garantuojančiu jų valstybingumą. Tuomet Rytų Europos ateitį jis įsivaizdavo kaip trijų valstybių, kurios būtų sukurtos slavų tautų pagrindu. T. G. Masaryko nuomone, rusų-lenkų, serbų-kroatų-slovėnų bei čekų-slovakų tautų sąjungos galėtų būti jų pagrindu formuojamam valstybingumui.⁴¹

36 Masaryk, T. G. *Světova revoluce Za války a ve válce 1914–1918*, p.150–233.

37 *Ibid.*

38 Karola, J. E. Ruský aspekt v Masarykově koncepci České otázky. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 147.

39 Kilias, J. Co je „malý národ“? Pokus o interpretaci pojmu. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 157.

40 Pavelka, M. T. G. M. a český liberalismus. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 123.

41 Soubigou, A., p. 187.

Analizuojant T. G. Masaryko pozicijas dėl valstybingumo raidą ir ją lyginant su M. Romerio požiūriu galima pastebėti tam tikrų panašumų. M. Romerio pozicijos taip pat labai panašiai plėtojosi ir keitėsi keičiantis karo eigai. Reikia pažymėti, kad šis „federacinis romantizmas“, beje, jis buvo būdingas ir M. Romeriui, svarstančiam Lietuvos-Lenkijos sąjungos federacines perspektyvas, buvo išsklaidytas lenkų ir lietuvių tautinių aspiracijų. Iki karo pradžios Lenkijos, o juolab Lietuvos valstybingumo klausimas buvo daugiau istorijos romantizmo nei realių perspektyvų pagrindas. M. Romeris taip pat jau minėtame veikle *Lietuva (Litwa: Studium o odrodzenia narodu litevskego, 1908)* bei publikacijoje *Etnografiniai ir kultūriniai santykiai Lietuvoje (Stosunki etnograficzne – kulturalne na Litwie, 1906)*, panašiai kaip T. G. Masarykas *Čekų klausime*, svarbiausiu laiko tautos, o ne valstybingumo problematikos klausimą. Čia taip pat apie valstybingumą kalbėta tik prielaidų kontekste, hipotetiškai svarstyta, jog lietuvių tautos etnografinės ribos gali būti pagrindas, leisiantis kurtis valstybei.⁴² Buvo laikotarpis, kai, panašiai kaip ir T. G. Masarykas simpatizavo federalizmo bei panslavizmo idėjoms, M. Romeris dalyvavo bendraminčių „krajovcų“ veikloje, kurie, profesoriaus M. Maksimaičio teigimu, „kategoriškai neatmetė taip pat Lietuvos ir Lenkijos sąjungos idėjos, jos įgyvendinimo galimybių, tačiau laikė priimtina tik tokią sąjungą, kuri būtų sudaryta paritetiniais abiem partneriams pagrindais.“⁴³ T. G. Masarykui lankantis Jungtinėse Amerikos Valstijose bei dalyvaujant Rytų Europos mažų tautų pasitarimuose, vėlgi lenkai ir lietuviai (dalyvaujant dr. Jonui Šliūpui) buvo nesukalbami dėl federacinės Rytų Europos perspektyvos.⁴⁴

„Mažos tautos problemos, – rašė T. G. Masarykas, – ir yra čekų problemos.“⁴⁵ Todėl ilgą laiką „mažos tautos“ kultūrinės saviraiškos, demokratijos, socialinio teisingumo, tautų lygiateisiškumo klausimai, o ne politinė nepriklausomybė vyravo T. G. Masaryko darbuose ir pasaulėžiūroje.⁴⁶ Net vėliau, šventinėje kalboje minint Čekoslovakijos valstybingumo dešimtmetį, T. G. Masarykas, būdamas šalies prezidentu, išlieka tikru filosofu teigdamas tame pačiame pranešime du lyg ir prieštarigus dalykus. „Valstybė, – kalbėjo T. G. Masarykas, – nėra galutinis ir pats svarbiausias žmogaus pastangų tikslas, bet vienintelis būdas garantuoti moralinį ir intelektualinį visuomenės gyvenimą.“⁴⁷ Būtent kaip mažos tautos atstovas T. G. Masarykas gana kategoriškai atmetė liberalizmo ideologiją,

42 Maksimaitis, M. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*, p. 51.

43 *Ibid.*, p. 56.

44 Masaryk, T. G. *Světova revoluce Za války a ve válce 1914–1918*, p. 298–300.

45 Masaryk, T. G. *Problém malého nuroda*. Praha, 1990, p. 67.

46 Pavelka, M. *op. cit.*, p. 120.

47 Masaryk, T. G. Speech by President Masaryk on the Tenth Anniversary of Czechoslovak Independence.

jo vertybes kaip „nelabai socialias, netarnaujančias visai tautai, tiesiog pasenusias“⁴⁸. Tačiau reikia paminėti, kad Rusijoje 1917 m. įvykusi „revoliucija“ savo „socialine programa“ taip pat nesužavėjo T. G. Masaryko. Jis būdamas tautinės emancipacijos bei socialinio teisingumo apologetas nepritarė utopinei lygiavos koncepcijai, pagrįstai konstatuodamas, jog „įstatymas gali numatyti lygias teises, bet ne lygiavertiškumą“⁴⁹.

Taigi Lietuvos ir Čekoslovakijos valstybingumas kaip tikslas ir vertybė M. Romerio ir T. G. Masaryko pasaulėžiūroje įsitvirtino laipsniškai, bet labai tvirtai. Šis suvokimas ilgainiui tapo konceptualiai suvokta – neatsiejama jų filosofinės, politinės ir teisinės pasaulėžiūros dalimi.

Konstitucija ir valstybinės valdžios institucijų sąranga. Konstitucija, konstitucionalizmas, teisinė valstybė, demokratija – tai labai populiarūs terminai XIX a. pabaigos–XX a. pradžios doktrinoje. Tačiau nepaisant šių terminų populiarumo, jų atskleidimas doktrinoje buvo komplikuoatas, kaip teigia R. Hainas, „iluzinis“ ir net „miglotas“⁵⁰. Tuomet konstitucijos vertė dažniausiai buvo siejama su jos gebėjimu apriboti autoritarizmą. Taigi teorijoje dominuojantis klausimas buvo siejamas su konstitucijos egzistavimo faktu. Tuomet konstitucijos turinio, jos kokybės klausimas dar nebuvo virtęs plačiai diskutuojama teorine aktualija. Konstitucijos apsaugos, konstitucinės justicijos problematika moksle, R. Haino nuomone, buvo „visiškai užmiršta visos kartos teisės žinovų“⁵¹. Net garsiuose K. Čapeko (*Karel Čapek*) *Pašnekesiuose su T. G. Masaryku* valstybės mechanizmui, konstitucijai skiriamas, sakytume, menkas dėmesys. Taip, šiuose pokalbiuose T. G. Masarykas atsiskleidžia kaip valstybės kilmės, tikslų bei veiklos principų filosofas. Tačiau akivaizdu, jog čia konstitucijai, valstybės institucijų sąrangos mechanizmui skiriamas ne pagrindinis dėmesys. O taip yra todėl, kad, T. G. Masaryko teigimu, tai tik specifinės – „teisės problemos“. Kalbėdamas apie Konstituciją jis yra sakęs, jog ji buvo rengta „skubotai, todėl turi daug neapibrėžtumų ir net klaidų“⁵². Jei minėtų „klaidų“ šaltiniu galima laikyti T. G. Masaryko politiko patirtį ar filosofo pasaulėžiūrą. Taigi konstitucijos „neapibrėžtumo“ teiginiai sudaro prielaidas pritari R. Hainui, kuris analizuodamas T. G. Masaryko požiūrį į konstituciją ir teisinę valstybę konstatuoja, jog T. G. Masarykas tikrai „nebuvo

48 Masaryk, T. G. *Naše nynější krize*. Praha, 1948, p. 274.

49 Broklová, E. Masarykova sociální etická dimenze demokracie. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 191.

50 Hain, R. *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006, p. 70.

51 *Ibid.*, p. 79.

52 Masaryk, T. G. Speech by President Masaryk on the Tenth Anniversary of Czechoslovak Independence.

konstitucijos teoretikas⁵³. Tuo tarpu M. Romeris – grynas konstitucionalistas, o tik paskui sociologas, istorikas, filosofas. Jam konstitucija tai ne tik teisė, bet ir jos apsauga, o tai tautos valios užtikrinimo klausimas. Todėl konstitucijos turinys, jos apsaugos mechanizmas – teisinės valstybės pagrindai M. Romeriui yra ypač reikšmingas pažinimo objektas. Štai todėl M. Romeris skiria tiek dėmesio šiai problematikai, savo moksliniais veikalais pagrindžia ne tik konstitucinės justicijos svarbą, bet ir analizuoja konstitucinio teismo kaip integralios valstybinės valdžios institucijos veiklos principus.

Tačiau pabrėždamas demokratiją kaip socialinės moralės sprendimų priemonę, T. G. Masarykas per daug nesureikšmino demokratijos institucinių garantijų svarbos.⁵⁴ Kita vertus, jis niekuomet neneigė ir yra pripažinęs valdžių padalijimo, kaip demokratijos garantijų, reikalingumą.⁵⁵ Galėtume teigti, jog tokios pozicijos T. G. Masaryko demokratijos koncepcijos problemos sprendime vėlgi išryškina filosofinio metodo prioritetą. Todėl T. G. Masarykas, būdamas pirmiausia filosofas, turėjo matyti ir matė abstrakčiausią tikslą – humanišką demokratišką valstybės sąrangą, kurios pagrindas – socialinis teisingumas.⁵⁶ Kaip teigia istorikas N. Daviesas, tokiai T. G. Masaryko pasaulėžiūrai, kurioje dominavo demokratijos ir humanizmo sąvokos, didelę įtaką turėjo J. Komenskio (*Jan Amos Komenský-Comenius*) teorinis ir praktinis paveldas.⁵⁷ Metodikos ir priemonės, vedančios į tą tikslą jo filosofijoje, yra neabejotinai matomos, bet ne tiek akivaizdžiai kaip M. Romerio darbuose.

Jau minėjome, jog T. G. Masaryko demokratija – tai humaniškų tikslų siekianti sistema⁵⁸, o metodiką – institucines priemones šio tikslo siekiamybei jis vertino tik kaip priemones. „Demokratinei respublikai – rašo T. G. Masarykas – nepakanka monarcho pakeisti prezidentu, tam „būtina visuomenė, turinti modernų požiūrį į gyvenimą, pasaulį, nes demokratija išplaukia iš požiūrio“⁵⁹. Išreiškdamas konstitucijos ir demokratijos santykį T. G. Masarykas teigė, jog „Demokratija – tai ne tik valstybės forma, ne tik tai, kas parašyta konstitucijoje-

53 Hain, R., p. 69.

54 Broklová, E., p. 190.

55 Masaryk, T. G. *Moderní demokracie. Masarykova práce*. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1930, p. 293.

56 Šimska, J. *Masarykova koncepcie humanitní demokracie*. In *1895 – 1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 276–278.

57 Davies, N. *Europa: Istorija*. Vilnius: Vaga, 2002, p. 615.

58 Urfus, V. *Georg Jellinek a Masaryk. Názory státovědce a autora České otázky na úlohu reformate v dějinném vývoji*. In *189 – 1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 312–313.

59 Masaryk, T. G. *Světova revoluce Za války a ve válce 1914–1918*, p. 542.

se; demokratija yra požiūris į gyvenimą.⁶⁰ Taigi kalbėdamas apie demokratijos galimybes T. G. Masarykas pabrėžia visuomenės brandos problemą. Kalbant šiuolaikiniais terminais, T. G. Masaryką domino pilietinės visuomenės brandos ir pasirengimo demokratijai klausimas. M. Romeris būdamas teisės, teisės filosofijos ir teisės pozityvizmo tradicijų sekėjas, daug dėmesio skiria ir institucinėms teisinės valstybės garantijoms. Šiuo aspektu tiek M. Romeris, tiek ir T. G. Masarykas yra artimi savo pažiūromis dėl bendro tikslo – „teisinės valstybės“ ir „demokratijos“ vertingumo.

Pažymėtina ir tai, jog T. G. Masaryko pozicija nereiškia jo valstybės politinės ir teisinės sistemos suvokimo iracionalumo. Jis ne tik filosofas, buvęs Austrijos-Vengrijos Imperijos parlamento deputatas, o po karo – 1918, 1920, 1927, 1934 rinktas Čekoslovakijos Respublikos Prezidentu. Taigi jis turėjo ir turi galimybę filosofinę pasaulėžiūrą patikrinti realioje teisinėje ir polinėje erdvyje. „T. G. Masaryko, – teigia V. Houška (*Vítězslav Houška*), – humanistinė idėja tikrai nebuvo politinio naivumo pasireiškimas.“⁶¹ Rašydamas apie valstybės demokratišką ir humanišką prigimtį T. G. Masarykas ne sykį pabrėžė, kad humanizmas nėra nei sentimentalizmas, nei pacifizmas.⁶² Atvirkščiai, T. G. Masarykas, nepaisant filosofinės pasaulėžiūros, neneigė, jog visuomenės gyvenimas turi ir gali būti sutvarkytas vadovaujantis teisiniais principais.⁶³ Tačiau pripažino, jog pozityvioji teisė, būdama „moralinis minimumas“, tik padeda siekti „etinės maksimos“. Etninis principas, – rašo T. G. Masarykas, – negali būti nei formalus, nei amžinas.⁶⁴ T. G. Masarykas neabejoja, jog „etnis minimumas“ – teisė yra praktika, kuria valstybė eina link „moralinės maksimos idealo“⁶⁵.

Atskleisdamas demokratijos turinį T. G. Masarykas savo filosofijoje sugebėjo suderinti tai, jog „demokratija – tai diskusija“, bei tai, jog „demokratijai reikalingas vadovas, o ne ponias“⁶⁶. Demokratijos ir poreikio jai vadovauti klausimu T. G. Masaryko pasaulėžiūra buvo artima Platono (vienas mėgstamų ir gerbiamų T. G. Masaryko filosofų) pozicijai, kuri vėliau buvo pakartota Voltero ir daugelio kitų filosofų. Apsišvietęs vadovas, bet ne diktatorius yra jų visų idealas. K. Čapeko *Pašnekesiuose* T. G. Masarykas nedviprasmiškai pripažįsta, kad kuriant konstituciją jam „taip pat rūpėjo užtikrinti valdžios kompetenciją, todėl, – toliau

60 Čapek, K. *Pašnekesiai su T. G. Masaryku*. Vilnius: Amžius, 1994, p. 259.

61 Houška, V. *T. G. Masaryk myslitel a státník*, p. 25.

62 Masaryk, T. G. *op. cit.*, p. 557–559.

63 Musil, J. *Východiska Masarykovy České otázky – možnost nové interpretace*. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, p. 317.

64 Masaryk, T. G. *Světova revoluce Za války a ve válce 1914–1918*, p. 560.

65 Hain, R., p. 87.

66 Houška, V. *T. G. Masaryk myslitel a státník*, p. 36, 42.

dėsto T. G. Masarykas, – „turime kombinuotą parlamentinę valdžią ir profesionalus, *nuolatinius (išskirta G. M.)* aukštus valdininkus (Švepla, Beneš ir kiti)“⁶⁷. Akivaizdu, kad tokia filosofija šiuolaikinėje demokratijos sampratoje būtų kritikuojama. Todėl, net pirmosios Čekoslovakijos Respublikos tyrinėtojai, ne per daug simpatizuojęntys T. G. Masarykui, teigia, jog net ši valstybė turėjo tam tikrą „autoritarinį potencialą“⁶⁸. Kai kurie teisės istorijos tyrinėtojai čekų konstitucionalizmo raidą vadina „kontroversiška“⁶⁹. Tačiau pažymėtina, jog minimas „autoritarizmas“, jeigu apie jį apskritai yra pagrindo kalbėti, jokiomis formomis neprilygo tarpukaryje Europoje gyvavusiems nuožmiausiems totalitariniams ar autoritariniams režimams. Netgi Baltijos valstybėse XX a. trečiojo dešimtmečio viduryje įsitvirtinę nedemokratiniai, autoritariniai režimai buvo nuožmesni nei T. G. Masaryko valdymo metodų kritikų pastebėtos „tendencijos“. Vis dėlto tarpukario Čekoslovakija – tai demokratinio politinio režimo valstybė. Čekoslovakija visą tarpukario laikotarpį išliko demokratiška valstybė, išsaugojusi tikrąsias parlamentarizmo tradicijas.⁷⁰ Pažymėtina, jog tapęs valstybės vadovu – Čekoslovakijos Respublikos Prezidentu – T. G. Masarykas liko ištikimas demokratijos ir humanizmo idėjoms. Niekada jų neatsisakė, niekuomet nemėgino neigti jų ypatingos svarbos, laikėsi principų, kurie neabejotinai yra laikytini svarbiu demokratijos pagrindu. Nors T. G. Masarykas ir žavėjosi Platono filosofija, tačiau, kaip teigia K. Popperis (*Karl Raimund Popper*), T. G. Masarykas „nebuvo toks valdovas, kuris patiktų Platonui, nes buvo demokratas“⁷¹. Štai akivaizdus pavyzdys. Kalbėdamas apie saviraiškos laivę, apie galimybę kritikuoti valstybės aparatą bei atskirus jo narius, T. G. Masarykas pasirodo kaip visapusiškai demokratijos principus suvokęs asmuo. Jis taikliai pažymi, kad „kritikos teisė savo turiniu yra politinės iniciatyvos teisė“⁷².

T. G. Masaryko pasaulėžiūros aspektai labai puikiai paaiškina daugelį jo kaip Čekoslovakijos Prezidento veiksmų bei kaip teoretiko koncepcijų. Natūralu, kad pozityviają teisę suvokdamas kaip „moralinį minimumą“, neskyrė per daug dėmesio ir tam, kaip tą minimumą bent formaliai pasiekti, kaip jį realizuoti. Tokia pozicija T. G. Masarykas, bent filosofijoje, atsiriboja nuo teisinio pozityvizmo

67 Čapek, K., p. 150.

68 Broklová, E., p. 188.

69 Hendrych, D. *Constitutionalism in the Czech Republic. The Rule of Law in Central Europe. The Reconstruction of Legality, Constitutionalism and Civil Society in the Post – Communist countries*. England: Aldershot, 1999, p. 16.

70 Hughes, S. H. *Contemporary Europe: A History*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1981, p. 173.

71 Popper, K. R. *Atviroji visuomenė ir jos priešai*. Vilnius: Pradai, 1998, p. 717.

72 Masaryk, T. G. *Světova revoluce Za války a ve válce 1914–1918*, p. 547.

teorijos.⁷³ Šiuo aspektu M. Romerio pažiūros buvo artimesnės ne T. G. Masaryko, o H. Kelseno ar G. Jellineko pažiūroms, kurios akivaizdžiau atspindėjo teisinio pozityvizmo reikšmę valstybei. Nors M. Romeris ir ne visuomet nepritarė H. Kelsenui, ypač abejojamas jo pastangomis „pagrįsti tarptautinės teisės primatą“⁷⁴, tačiau teisės kaip griežtai apibrėžtos sistemos bei valstybės institucijų funkcijų išgryninimo kontekste M. Romerio ir H. Kelseno pažiūros yra artimesnės.

Jau akivaizdu, kad T. G. Masarykas pirmiausia kaip filosofas, o M. Romeris pirmiausia kaip teisininkas savo teorijose nurodo lyg ir netapačius akcentus. Analizuojant T. G. Masaryko ir M. Romerio doktrinoje dominuojančią terminiją galima pastebėti tam tikrų, konceptualių aspektų. T. G. Masarykas kalbėdamas apie *demokratinę ir humanistinę valstybę*, o M. Romeris akcentuodamas *teisinės valstybės* vertybes iš principo kalba apie tą patį – apie idealią valstybę. Tačiau M. Romerio moksliniuose veikaluose T. G. Masaryko minimas „moralinis minimumas“ yra ta vertybė, kuri iš tikrųjų – instituciskai, taip pat savo pozityviaja forma gali būti pasiekiamą. Štai todėl M. Romerio darbuose išskirtinis, konceptualus dėmesys skiriamas konstitucijai, teisės aktų hierarchijai, konstitucijos viršenybės, konstitucinės justicijos, valdžių padalijimo, teisminės valdžios ir parlamentarizmo klausimams. Neatsitiktinai *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitose* M. Romeris konstitucinėse normose išvelgia reikšmingą įstatymų leidėjo „sudrausminimo elementą“⁷⁵, t. y. formalų stabdžių ir atsvarų mechanizmo, kuris būtinas demokratijai, elementą. Tuo tarpu T. G. Masaryko dėmesys „etinei maksimumui“ kelia nemažai konceptualių – praktinių klausimų ne tik dėl to, kaip ją pasiekti, bet kaip pasiekti bent jo minimą „moralinį minimumą“. Paradoksalu, bet tuometinės Europos demokratijų raida parodė, kad daugeliu atvejų pasiekti T. G. Masaryko „moralinį minimumą“ yra labai sudėtinga, nekalbat jau apie galimybes pasiekti bet kokios koncepcijos valstybės idealą. Baltijos šalių, Lenkijos, Vengrijos, Rumunijos, Bulgarijos, Sovietų Sąjungos, Italijos, Ispanijos, Vokietijos tarpukario laikotarpio politinių režimų tikrai nepavadinsi demokratiškais. Šios šalys turėjo aibes problemų net ir dėl „moralinio minimumo“ – teisės sampratos, stabilumo, praktikos problemų. Visą tai apibendrinus galima teigti, kad M. Romerio akademinis dėmesys T. G. Masaryko „etiniam minimumui“ – teisei, toks pat vertingas, kaip ir T. G. Masaryko pastangos atskleisti „moralinės maksimos“ turinį. Tai ne viena kitą neigiančios, o papildančios teorijos, parodančios, kaip svarbu teorinei abstrakcijai turėti konceptualią teisinę formą.

---

73 Hain, R., p. 85.

74 Römeris, M. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė*, p. 224–226.

75 Römeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. D.1. Kaunas, 1937, p. 105.

T. G. Masarykas lankydamasis Jungtinėse Amerikos Valstijose, Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje, Italijoje galėjo susipažinti su šių valstybių valdymo formomis. Lygindamas Jungtinių Amerikos Valstijų, Šveicarijos ir Prancūzijos valstybės valdymo formas T. G. Masarykas manė, jog Čekoslovakijai priimtinausia būtų ne prezidentinė ir ne parlamentinė, bet mišri valdymo forma.⁷⁶ Tačiau Čekoslovakijos 1920 m. Konstitucija bent *de jure* lygmeniu įtvirtino parlamentinę valdymo formą.⁷⁷ Ilguose debatuose dėl Konstitucijos turinio buvo pasirinktas parlamentinis valdymo modelis suvokiant, kad šalies prezidentas bus tuomet neginčijamas autoritetas – T. G. Masarykas. E. Brokova analizuodama konstitucinių debatų turinį rašo, jog parlamentinės valdymo formos pasirinkimą lėmė tai, jog ši „Konstitucija buvo kuriama jokiū būdu ne T. G. Masarykui, o jo pasekėjui.“⁷⁸ „Čekoslovakijos politinė sistema, teigia S. P. Wandyczas, paremta 1920 m. konstitucija, atrodė nusižiūrėta iš prancūzų, tačiau buvo daug stabilesnė“, bet kartu ir „artima „valdomosios demokratijos“ idėjai“⁷⁹. Žiūrint iš istorinės retrospektyvos pozicijų minimas politinės sistemos stabilumas ir „valdoma demokratija“ sietini ne su Konstitucija, o su ilgalaikio prezidento T. G. Masaryko autoritetu. Nesuteikiant *de jure* plačių įgaliojimų prezidentui buvo siekiama eliminuoti potencialias autoritarizmo grėsmes, kurios tuomet buvo siejamos ne su T. G. Masaryko asmenybe, o su neapibrėžta ateitimi.

Neabejotina, kad tarpukario laikotarpiu Čekoslovakija turėjo vieną pažangiausių Europoje Konstitucijų.⁸⁰ Ji buvo priimta 1920 m. ir savo turiniu atspindėjo konceptualiausius to meto konstitucionalizmo doktrinos pasiekimus. Šią Konstituciją sudarė preambulė ir šeši skyriai – iš viso 134 straipsniai.⁸¹ Jau pačiuose pirmuose Konstitucijos straipsniuose buvo įtvirtintas Konstitucinio Teismo institutas. Tai vienas pirmųjų (Austrijos Respublikoje pirmasis) konstitucinių teismų visoje Europoje. Būtent jam buvo priskirta funkcija – tikrinti teisės aktų konstitucingumą.⁸² Konstitucija nustatė tautos suvereniteto ir valdžių padalijimo principą, dvejų rūmų parlamentą, vykdomąją valdžią, kurią sudarė Prezidentas ir Vyriausy-

76 Masaryk, T. G. *Světova revoluce Za války a ve válce 1914–1918*, p. 557.

77 Soubigou, A., p. 236–241.

78 Broková, E. *Prezident Republiky československé: Instituce a osobnost T. G. Masaryka*. Praha, 2001, p. 15.

79 Wandycz, P. S. *Laisvės kaina*. Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 223.

80 Mesonis, G. Čekijos Respublikos konstitucinė sąranga. Iš *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 184.

81 Grónský, J., Hřebejk, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I*. Praha: Karolinum, 1997.

82 Mesonis, G. Parlamentas Čekijos Respublikos konstitucinėje sąrangoje. Iš *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršenui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 457.

bė, nepriklausomą teismų sistemą. Visas skyrius Konstitucijoje skirtas žmogaus teisėms ir laisvėms reglamentuoti. Šiame skyriuje pateikta pakankamai išsami (net ir šiandienos požiūriu) žmogaus teisių ir laisvių sistema. Čia įtvirtintas žmonių lygybės principas, nuosavybės neliečiamybė, teisė laisvai palikti šalį, žodžio ir minties teisė, spaudos, susirinkimų, asociacijų laisvė. Taip pat įtvirtinta sąžinės ir tikėjimo laisvė. Konstitucija neišskiria jokios religijos nustatydamą, kad visos religijos yra lygios prieš įstatymą. Nustatydamą pareigas ši Konstitucija nurodo tik vieną iš jų – „paklusti šaukimui ginti valstybę“. Atskiras Konstitucijos skyrius skirtas tautinių, religinių ir etninių mažumų teisėms. Net ir šiandien analizuojant Čekoslovakijos Respublikos 1920 m. Konstitucijos V skyrių „Teisės, laisvės ir pareigos“ susidaro įspūdis, kad tai visiškai šiuolaikiškas teisių ir laisvių katalogas. Ne veltui tuomet priimta Konstitucija buvo reikšmingas šuolis ne tik Čekoslovakijos teisės istorijoje, bet ir tapo sektinu pavyzdžiu Vidurio ir Rytų Europos valstybių (Lietuvos, Lenkijos, Rumunijos ir kitų) konstitucingumo raidai.⁸³

Tačiau teisės filosofijos bei pozityviosios teisės raidos pasiekimai negarantuoja sėkmės teisės realizavimo veikloje. Tai pripažino ir T. G. Masarykas. „Parašyti, – teigė jis jau būdamas Prezidentas, – gražią konstituciją lengviau, – tiksliai ir nuosekliai ja vadovautis yra sunku.“⁸⁴ Todėl neretai konstitucinių teisinių santykių praktikoje tik milžiniškas Prezidento T. G. Masaryko autoritetas *de facto* jam sudarė prielaidas veikti ten, kur šalies Konstitucija „tylėjo“. Tyrinėtojai pastebi, jog net ir būdamas demokratas T. G. Masarykas institucinių procedūrų klausimais neretai būdavo „netikslus“. Štai skirdamas ministrus paskyrimo dekretu T. G. Masarykas papunkčiui įrašydavo tai, ko jis – šalies vadovas tikisi iš naujojo ministro. Čekoslovakijos Konstitucijos nuostatose tokių Prezidento įgaliojimų ne tik kad nebuvo, bet, kaip pastebi tyrinėtojai, tokie veiksmai buvo „ties (ne)konstitucingumo riba“, tačiau tai netrukdė vykdomosios valdžios sistemai veikti efektyviai ir nesukelti konstitucinių krizių. Pažymėtina, kad valstybinės valdžios institucijų veiklos ir darnos stabilumą lėmė ir tai, jog T. G. Masaryko filosofijoje dominavo evoliucinis valstybės ir ne tik valstybės klausimų sprendimų metodas. Štai todėl T. G. Masarykas kritiškai vertino Rusijoje vykusios „revoliucijos“ idėjas bei metodus.⁸⁵ „Revoliucija, – teigė T. G. Masarykas, – yra šiurkštus politinis primityvizmas,“ „reformacija, ne revoliucija“ yra išeitis ir metodas.⁸⁶ Milžiniškas mokslininko ir politiko autoritetas bei filosofiškai pagrįstas politinis nuosaikumas, evoliucinių metodų prioritetą lėmė tai, jog Čekoslovaki-

83 Mesonis, G. Čekijos Respublikos konstitucinė sąranga, p. 185.

84 Masaryk, T. G. *Světova revoluce Za války a ve válce 1914–1918*, p. 576.

85 Houška, V. T. G. *Masaryk myslitel a státník*, p. 42.

86 *Ibid.*, p. 61.

jos konstitucinė sąranga T. G. Masaryko prezidentavimo laikotarpiu buvo viena stabiliausių Europoje.

Jau minėjome, kad Čekoslovakijos 1920 m. Konstitucija numatė konstitucinio teismo instituciją, kuriai buvo priskirtos, kaip mes dabar pasakytume, klasikinės konstitucinės kontrolės funkcijos. Konstitucija ir tais pačiais metais priimtas Konstitucinio teismo įstatymas (*Zákon o ústavním soudě*, 1920) numatė, jog šią instituciją sudaro septyni teisėjai. Tris teisėjus, tarp jų ir teismo pirmininką, skirdavo Respublikos Prezidentas, po du teisėjus – Aukščiausiasis ir Aukščiausiasis administracinis teismai (*Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud*). Tokia buvo pozityvioji teisės raiška. Tačiau nors Čekoslovakija teisinių santykių praktikoje ir mėgino sekti Austrijos tradicija, tačiau pradėjęs savo darbą 1921 m. lapkričio mėn. šis teismas veikė lyg ir kitų valdžios šakų šešėlyje, o 1931 m. *de facto* nustojo vykdyti savo veiklą. Prezidentas T. G. Masarykas pasibaigus teisėjų kadencijai paprasčiausiai nebesiūlė naujų teisėjų kandidatų į atsiradusias laisvas vietas, taip šią instituciją paversdamas egzistuojančia tik *de jure*.⁸⁷ Atsižvelgdami į šių dienų sampratą turbūt neturėtume priekaištauti T. G. Masarykui dėl jo tokios pozicijos. Akivaizdu, jog nors Čekoslovakijos 1920 m. Konstitucijoje buvo numatyta konstitucinio teismo institucija, tačiau šios institucijos ypatingos svarbos konstitucinei sistemai suvokimas nebuvo labai tvirtas ne tik teorijoje, bet ir visuomenėje. Pats T. G. Masarykas, kaip matyti iš jo mokslinių tekstų ir išsakytų nuomonių, buvo parlamento suvereniteto doktrinos šalininkas, todėl skeptiškai vertino idėją, jog kažkokia institucija galėtų panaikinti suvereną – tautai atstovaujančios institucijos priimtus aktus. Jis ne syki yra išsakęs tvirtą poziciją, jog „visų žmonių rinktas parlamentas yra visos valstybės valdžios šaltinis.“⁸⁸ Šiuo aspektu T. G. Masaryko pozicija yra labai artima pirminei M. Romerio nuostatai, kuri taip pat buvo gana skeptiška kalbant apie teismų galimybę panaikinti parlamento priimtus aktus. Tačiau, skirtingai nei T. G. Masarykas, M. Romeris nesustojo ties šia pozicija, o analizuodamas teisinės valstybės sąrangos aspektus konceptualiai pagrindė ir pakeitė nuostatas. Šį pasikeitimą lėmė suvokimas, jog Konstitucija taip pat yra tautos – suvereno valia priimtas aktas, jog šiame akte yra ne tik numatytos parlamentui ar kitai institucijai teisės, bet kartu ir ribojamos jų galios, todėl, M. Romerio nuomone, konstitucinė kontrolė turėtų būti suvokiama ne kaip suverenui atstovaujančios institucijos galių ribojimas, o kaip tautos valia priimtos konstitucijos saugomų vertybių garantija. Štai todėl M. Romeris analizuodamas demokratinių politinių režimų pagrindus išskirtinai

87 Grónský, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I. 1914–1945*. Praha: Karolinum, 2005, p. 72–73, 149.

88 Masaryk, T. G. Speech by President Masaryk on the Tenth Anniversary of Czechoslovak Independence.

daug dėmesio skyrė „konstitucinės konstrukcijos apsaugos problemai“⁸⁹ atskleisti. M. Romerio veikalas „Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“ akivaizdžiai iliustruoja jo teisės filosofijos bei teisinės valstybės turinio suvokimą.

Lietuvos Respublikos 1922 m. Konstitucijos 3 str. nustatyta, kad „Lietuvos valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai“. Tokia nuostata yra ir 1928 m. bei 1938 m. Konstitucijose. Tačiau šios nuostatos, galima sakyti, buvo tik formalios, nes 1922 m. Konstitucijoje nebuvo numatytas mechanizmas, o po 1926 m. priimtose konstitucijose ne tik kad nebuvo numatyta konstitucingumą užtikrinanti institucija ar mechanizmas, bet pačios konstitucijos buvo priimtos ir veikė nedemokratinio politinio režimo sąlygomis. M. Romeris puikiai suvokė tokio konstitucinio reguliavimo, kuris reikalauja įstatymo konstitucingumo, bet nenumato, kaip tai užtikrinti, problemišumą. Todėl savo moksliniuose darbuose pabrėžė specialios konstitucinės kontrolės institucijos – konstitucinio teismo sukūrimo ir reikšmės teisei valstybei svarbą.

Tačiau ir prieškario Čekoslovakijos konstitucinio reguliavimo patirtis rodo, kad formali išraiška (minėjome, kad Čekoslovakija turėjo konstitucinę instituciją – Konstitucinį Teismą) nesukūrė tikros konstitucinės kontrolės sistemos. Doktrina, visuomenė, valstybinės valdžios institucijos nebuvo pasiruošusios suvokti ir priimti šią teisinę realiją. M. Romeris tapo konstitucinės kontrolės, atskiros institucijos – konstitucinio teismo svarbos šalininku, šią institucijos veiklą siejo su teisinės valstybės požymiais, tačiau suvokė ir tai, kad Lietuva dar nėra pasirėngusi priimti tokią naujovę.⁹⁰ Nors rengiamame 1938 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekte Austrijos ir „Čekoslovakijos pavyzdžiu“ buvo planuojama įkurti konstitucinį teismą, tačiau ši institucija ir liko tik projekte.⁹¹ Neabejotina, kad M. Romerio doktrinos nuopelnas, kad ši institucija bent Konstitucijos projekte būtų suvokiama kaip konstitucinės sąrangos dalis. Tačiau akivaizdu ir tai, jog M. Romerio skepticizmas dėl greitų perspektyvų turėti konstitucinį teismą buvo pagrįstas, nes sietinas tiek su 1926 m. politinio režimo pasikeitimu Lietuvoje, tiek su silpna teisinės filosofinės minties tradicija, tiek su menku visuomenės teisinio sąmoningumo lygiu.

M. Romeris teisinę valstybę „buvo linkęs apibrėžti kaip įstatymo viešpatavimo (teisėtumo) valstybę, kuriai pirmiausiai rūpi apsaugoti asmens teisės nuo įstatyme neįformintos valstybės valdžios savivalės“⁹². Tuo tarpu T. G. Masarykui

89 Römeris, M. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė*, p. 193–197.

90 Maksimaitis, M. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*, p. 139–140.

91 Maksimaitis, M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 265–267.

92 Miliauskaitė, K. Mykolo Romerio teisinės valstybės modelis vakarų Europos teisinės valstybės koncepcijos kontekste. *Jurisprudencija*. 2005, 64 (56):37.

teisėtumo principas aktualumu lyg ir „nusileidžia“ jo moralinėms maksimoms.⁹³ Kita vertus, T. G. Masaryko etika yra priartėjusi prie „racionalaus legitimumo“, nes įstatymų leidejas priimtose teisės normose turi „atspindėti gyvenimo patirtį“⁹⁴. Šiuo aspektu T. G. Masaryko pozicija artima M. Romerio suvokimui, jog teorinės siekiamybės neišvengiamai yra ribojamos visuomenės socialinių intelektualinių realijų.

Profesorius M. Maksimaitis atkreipia dėmesį, jog M. Romeris konstitucijose kataloguojamas žmogaus teisės suvokė tik kaip pirmines, kad „žmogaus laisvė leidžia jam daryti ne tik tai, kas kataloge įsakmiai įvardinta, bet ir daug ką kitą“⁹⁵. Taigi M. Romeriui, kaip ir T. G. Masarykui, svarbios žmogaus – asmens teisės. Tai mums leidžia teigti, kad M. Romerio valdžios sąrangos institucinė koncepcija yra ne tik teisinio, bet ir, neabejotinai, filosofinio pagrindo. Taigi M. Romerio pozicija, jog „valdantieji gali savo kompetencijos ribose naudotis tam tikros apimties diskrecine galia“, aiškiai iliustruoja ne tik konstitucijos kaip valdžią ribojančio teisės akto suvokimą, bet ir kaip akto, kuris atspindi suvereno tautos valią.⁹⁶ Taigi šiuo aspektu M. Romerio logiška ir pozityviosios teisės forma struktūrizuota valstybės sąrangos koncepcija nepaneigia jo dėmesio socialiniam teisės kontekstui.⁹⁷ O tai artima T. G. Masaryko pasaulėžiūros kontekstui.

M. Romeriui konstitucinė justicija yra ne savitikslis konstitucijos viršenybės ir teisės aktų hierarchijos užtikrinimo būdas, bet ir sistema, kuri gali garantuoti asmens teisės ir laisvės. T. G. Masaryko demokratinė ir humanistinė valstybė siekia tų pačių tikslų – būti socialiai teisinga ir humaniška žmogui, t. y. gerbti jo teisės ir laisvės. T. G. Masarykas manė, jog demokratijai svarbiau dvasia nei forma⁹⁸, o M. Romeris ypač daug dėmesio skyrė ir formos dalykams. Dėmesys „teoriniams ir praktiniams teisės viršenybės klausimams – teisinės valstybės propagavimas, jos analizė pradedama įstatymo viršenybės deklaravimu ir baigiama teisinio mechanizmo tai viršenybei garantuoti sukūrimu“⁹⁹ buvo konceptualiai pagrįstas M. Romerio konceptuali teisinės valstybės suvokimu.

Taigi T. G. Masarykas ir M. Romeris mums paliko milžinišką mokslinį palikimą. Tačiau ar jis aktualus šiandien? Ir kodėl jis aktualus mums šiandienos valstybės ir visuomenės raidos etape? Aktualumas visų pirma pasireiškia tuo, jog abiejų šių mokslininkų tikslas – ideali – demokratinė, teisinė valstybė, o šie

93 Hain, R. *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka*, p. 85.

94 *Ibid.*, p. 87.

95 Maksimaitis, M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*, p. 129–130.

96 Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931, p. 20–21.

97 Maksimaitis, M. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*, p. 37.

98 Soubigou, A., p. 247.

99 Miliauskaitė, K., p. 37.

tiksmai, šios vertybės – ir mūsų šių dienų aktualija. Kita vertus, konceptualūs M. Romerio ir T. G. Masaryko pozicijų aspektai, jų gretinimas yra neabejotinai aktualūs ir šiuolaikiniam valstybės gyvenimo suvokimui. Neretai ir šiandienai, ir ne tik mūsų valstybės, gyvenime galima pastebėti mėginimų dangstantis subjektyviai suvoktos „demokratijos“ ar „tikrųjų tautos (ar viešųjų) interesų“ lozungais supriešinti *konstitucijos, demokratijos ir pilietinės visuomenės* sąvokas. Neretai nepagarba konstitucijai ir teisei pateikiama kaip tikroji pilietiškumo ar demokratijos raiška. Šiuo aspektu M. Romerio doktrina yra aktuali, nes yra metodologinė teisės vertės suvokimo aspektu. Ji papildo T. G. Masaryko demokratijos koncepciją, nes logiškai pagrindžia *konstitucionalizmo ir demokratijos vieningumo aspektą*. T. G. Masarykas savo darbuose mums įrodo demokratijos vertingumą, o M. Romeris visa savo teorija mums padeda suvokti svarbiausius demokratinės valstybės teisinės sąrangos principus teigdamas, jog demokratija yra vertybė, tačiau ji gali būti materializuota tik tautos valios akte – konstitucijoje. Todėl pagarba konstitucijai, teisės nuostatų laikymasis ir yra tikrasis pilietiškumas ir demokratiškumas, pagrindas demokratijos teorijoms tapti kasdiene valstybės ir visuomenės gyvenimo tikrove.

Išvados

T. G. Masarykas ir M. Romeris – neabejotinai iškilios, istorinės asmenybės. Be T. G. Masaryko filosofinių pažiūrų į žmogų, tautą, valstybę, be jo politinės veiklos, būtų sunku suvokti čekų tautos, Čekoslovakijos valstybės raidą, o be M. Romerio mokslinio palikimo būtų sunku suprasti tarpukario Lietuvos teisės ir politikos raidos aspektus. Tai asmenybės, palikusios reikšmingą savo mokslinės, politinės ir visuomeninės veiklos palikimą.

Pirmiausia M. Romerį ir T. G. Masaryką sieja išskirtinis intelektualinis bendrumas. Tai šviesiausi Europos protai ne tik todėl, kad jie abu įgijo puikiausią išsimokslinimą, bet ir todėl, kad sugebėjo įgytas žinias panaudoti mokslui ir savo tautų intelektualiniam paveldui turtinti. Tiek M. Romerio, tiek ir T. G. Masaryko akademinis palikimas yra toks gausus tiek savo apimtimi, tiek ir savo turinio įvairove, jog iki šiol šių mokslininkų palikimo studijos yra aktualios tiek Čekijoje, tiek ir Lietuvoje.

Nors M. Romerio studijų pagrindas – teisės mokslai, o T. G. Masaryko – filosofija, jie neabejotinai platesnės pasaulėžiūros asmenybės. Tai socialinių ir humanitarinių mokslų intelektualai. Šiems mokslininkams sociologija, istorija, politika buvo ne mažiau svarbios ir įdomios nei pirminiai jų studijų objektai – teisė ir filosofija. T. G. Masaryko ir M. Romerio pasaulėžiūros kertiniai atramos taškai buvo savo tautų likimas, jų gerovė. Štai todėl socialinio teisingumo klausis-

mas tiek T. G. Masaryko, tiek ir M. Romerio pasaulėžiūroje yra ypač svarbūs, nes siejami ne tik su konkrečiu žmogumi, o pirmiausia su savo tautos lygiateisiškumo ir socialinės gerovės klausimais.

M. Romerio ir T. G. Masaryko požiūris į tautinės valstybės koncepciją labai panašus. Jie abu valstybės gerovę, taikos ir sėkmingos raidos perspektyvas siejo su pilietinės, o ne etninės tautos samprata. Čekoslovakas – tai Čekoslovakijoje gyventis čekas, slovakas, vokietis, lenkas ir kt. Lietuvių Tauta – tai Lietuvoje gyvenantys lietuviai, lenkai, vokiečiai, žydai ir kt. Būtent tokia – pilietinės tautos samprata T. G. Masaryką ir M. Romerį leidžia vertinti kaip pažangias, filosofinės pasaulėžiūros asmenybes, atmetančias XIX–XX a. sandūroje populiarią, netgi vyraujančią, nacionalinės (etninis aspektas) valstybės idėją.

T. G. Masarykas gerbė ir suvokė teisės svarbą tautos ir valstybės gyvenimui. Ilgą istorijos laikotarpį būdamas valstybės vadovu, jis sugebėjo išsaugoti demokratijos, pagarbos Konstitucijai principus. Būtent jo vadovaujama Čekoslovakija buvo pripažįstama bene vienintele demokratine šio Europos regiono valstybe. Tačiau teisę T. G. Masarykas traktavo tik kaip „moralinį minimumą“, kuris svarbus, nes gali apsaugoti nuo visiškos anarchijos. Teisės „mechaniką“ T. G. Masarykas suvokė tik kaip svarbesnio tikslo – demokratiškos valstybės bei humaniškos visuomenės kūrimo priemonę. Štai todėl T. G. Masaryko moksliniuose darbuose ieškant tautos ir valstybės genezės ir raidos perspektyvų teisei valstybės sąrangai, jos specifikai, iššūkiams bei problemoms skiriama mažiau dėmesio nei filosofinių, vertybinių principų analizei.

M. Romeris demokratijos sėkmę siejo su teisinės valstybės principais, todėl teisės sistemiškumo, teisinių institucijų veiklos, valdžių padalijimo, stabdžių ir atsvarų mechanizmo filosofinis ir pozityvistinis aspektai buvo svarbūs tyrimo objektai. Štai todėl M. Romerio moksliniuose darbuose sprendžiami ne tik valstybės raidos perspektyvų – demokratijos, politinės nepriklausomybės filosofiniai klausimai, bet taip pat išsamiai nagrinėjami teisiniai institutai ir institucijos, be kurių veiklos pažangos būtų negalima ir pati demokratija ir valstybingumas.

Taigi T. G. Masaryko filosofinės pasaulėžiūros galutinis pažinimo tikslas siejosi su demokratinės valstybės sampratos filosofiniais pagrindais. M. Romeris užsibrėžęs teisinės valstybės tikslą analizės objektu pasirinko ne tik tą patį idealą, bet ir jo siekimo techniką. Būtent ši aplinkybė ir lėmė, jog T. G. Masaryko ir M. Romerio mokslinis palikimas yra reikšmingas ir vertintinas ne vienos mokslo šakos ar krypties požiūriu.

Šių mokslininkų doktrininis palikimas reikšmingas ne tik todėl, kad daugeliu konceptualių filosofijos ir teisės klausimų vienas Lietuvoje, o kitas Čekoslovakijoje buvo pirmieji, bet ir dėl to, jog šio palikimo turinys bei argumentai svarbūs ir šiandien. Demokratija, humaniška – pilietinė visuomenė, teisinė valstybė, konsti-

tuciniai valstybės raidos pagrindai – klausimai, nepraradę akademinio bei politinio aktualumo ir šiuo metu. Todėl M. Romerio ir T. G. Masaryko intelektualinis palikimas, jų pasaulėžiūros argumentų logika yra konceptuali tikrovė, suteikianti mums tvirtą pagrindą tolesnei mokslinei veiklai.

Literatūra

- Bačkis, A. S. *Lietuvos ir Šventojo Sosto Konkordatas*. LKMA, 2007.
- Broklová, E. Masarykova sociálně etická dimenze demokracie. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Čapek, K. *Pašnekesiai su T. G. Masaryku*. Vilnius: Amžius, 1994.
- Davies, N. *Europa: Istorija*. Vilnius: Vaga, 2002.
- Garver, B. T. G. Masaryk and America. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Gronský, J.; Hřebejk, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I*. Praha: Karolinum, 1997.
- Gronský, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I. 1914–1945*. Praha: Karolinum, 2005.
- Hain, R. *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006.
- Hendrych, D. Constitutionalism in the Czech Republic. In *The Rule of Law in Central Europe. The Reconstruction of Legality, Constitutionalism and Civil Society in the Post – Communist countries*. England: Aldershot, 1999.
- Houška, V. *T. G. Masaryk myslitel a státník*. Karviná-Mizerov: nakladatelství PARIS, 2007.
- Houška, V. *T. G. Masaryk známý i neznámý*. Praha: Riopress Česká expedice, 2005.
- Hughes, S. H. *Contemporary Europe: A History*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1981.
- Kárník, Z. *České země běře první republiky (1918–1938)*. Praha, 2003.
- Karola, J. E. Ruský aspekt v Masarykově koncepci České otázky. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Kilias, J. Co je „malý národ“? Pokus o interpretaci pojmu. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Maksimaitis, M. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- Maksimaitis, M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*. Vilnius: Justitia, 2005.
- Malý, R. T. G. Masaryk a jeho vztah ke katolicizmu. In *T. G. Masaryk ve třech stoletích*. Brno: L.MAREK, 2001.
- Masaryk, T. G. *Česká otázka*. Praha: Melantrich, 1969.
- Masaryk, T. G. Moderní demokracie. In *Masarykova práce*. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1930.
- Masaryk, T. G. *Naše nynější krize*. Praha, 1948.
- Masaryk, T. G. *Problém malého nuoroda*. Praha, 1990.
- Masaryk, T. G. Speech by President Masaryk on the Tenth Anniversary of Czechoslovak Independence, October 28, 1928 [interaktyvus]. *Virtual Archive of Central European Histor* [žiūrėta 2009

- 01-10]. <http://ecommons.library.cornell.edu/bitstream/1813/1495/1/Masaryk_Speech_1928.pdf>.
- Masaryk, T. G. *Světova revoluce Za války a ve válce 1914–1918*. Vzpomíná uvažuje. Praha, 1925.
- Mesonis, G. Čekijos Respublikos konstitucinė sąranga. Iš *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- Mesonis, G. Parlamentas Čekijos Respublikos konstitucinėje sąrangoje. Iš *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
- Miliauskaitė, K. Mykolo Romerio teisinės valstybės modelis vakarų Europos teisinės valstybės koncepcijos kontekste. *Jurisprudencija*. 2005, 64 (56):37.
- Mykolo Römerio autobiografija. Iš *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. T. 13. Vilnius, 1996.
- Motieka, E. Lietuvos pilietinės visuomenės modelis M. Römerio veikale „Lietuva. Studija apie lietuvių tautos atgimimą“. Iš *M. Römerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997.
- Musil, J. Východiska Masarykovy České otázky – možnost nově interpretace. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Popper, K. R. *Atviroji visuomenė ir jos priešai*. Vilnius: Prada, 1998.
- Ort, A. T. G. Masaryk – jeden z českých Evropanů. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Pavelka, M. T. G. M. a český liberalismus. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Pichlík, K. Masaryk a Rusko za první světové války. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931.
- Römeris, M. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė. Konstitucinės institucijos. I tomas. Suverenitetas*. Vilnius: Prada, 1995.
- Römeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. D.1. Kaunas, 1937.
- Rus, V. S. Nation and (Modern) Theories of social identity. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Solak, Z. *Tarp Lenkijos ir Lietuvos. Mykolo Römerio gyvenimas ir veikla (1880–1920)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2008.
- Soubigou, A. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha, 2004.
- Šimska, J. Masarykova koncepcie humanitní demokracie. In *189–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Urfus, V. Georg Jellinek a Masaryk. Názory státovědce a autora České otázky na úlohu reformate v dějinném vývoji. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Valenta, L. Od humanity k demokracii. In *1895–1995 Sto Let Masarykovy České otázky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997.
- Wandycz, P. S. *Laisvės kaina*. Vilnius: Baltos lankos, 1997.
- Znoj, M. Realistické pojetí nuoroda. In *Na pozvání Masarykova ústavu*. Praha, 2005.

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK AND MYKOLAS RÖMERIS: TWO PERSONALITIES AND TWO APPROACHES TO THE STATE AND CONSTITUTION

Gediminas Mesonis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *T. G. Masaryk and M. Romeris are certainly prominent personalities and great names in history. It would be hard to understand the Czech nation and the development of the state of Czechoslovakia without T. G. Masaryk's philosophical views on person, nation, state, and his political activity; and it would be hard to understand certain aspects of the interwar Lithuania's legal and political development without M. Romeris' scientific heritage. These are the personalities, who have left a significant inheritance due to their scientific, political and social activities.*

T. G. Masaryk's career reached its top when he became the President of the Republic of Czechoslovakia. As regards academic activity, he is a famous philosophy professor of the Charles University in Prague. M. Romeris – a member of the State Council of the Republic of Lithuania, and ad hoc judge in the famous Klaipėda/Mémel case in the Hague. M. Romeris was also distinguished in university activity – a professor of Vytautas Magnus University, the head of State law department, the dean of the Faculty of rights and for many years - the Rector of this respectable higher education institution.

Firstly, M. Romeris and T. G. Masaryk are related by an intellectual affinity of the highest sort. These are the greatest minds of Europe, not only because both of them had the best education (content and scope wise), but also because they managed to use the knowledge to enrich the science and the intellectual heritage of their nations. The academic heritage of both M. Romeris and T.G. Masaryk is so great in scope and diversity of content that studies of the heritage of these scientists are relevant both in Czech Republic and in Lithuania to this date.

Although the basis for M. Romeris' analysis was the science of the law and T.G. Masaryk analyzed philosophy, certainly both of them are personalities of wider outlook – intellectuals of social and humanitarian sciences. These scientists found sociology, history and politics not less important and interesting than the initial objects of their studies – the law and the philosophy. The destiny and well being of their nations formed essential pillars for T. G. Masaryk and M. Romeris view on life. Therefore, the issue of social justice is very important from T. G. Masaryk and M. Romeris point of view, because they relate not only to a specific person, but firstly – to questions of the nation's equality and social wellness.

M. Romeris and T. G. Masaryk had very similar views on the concept of the State. Both of them linked state wellness, perspectives of peace and successful development to the understanding of civil and not ethnic nation. A Czech Slovak is a Czech, Slovak, German, Polish, and etc., living in Czechoslovakia. The Lithuanian nation means Lithuanians and Polish, Germans and Jewish, and etc., living in Lithuania. This is the exact understanding of the civil nation under the view of T. G. Masaryk and M. Romeris, which permits us to consider them as progressive and philosophical personalities, who rejected the popular and even dominating in the end of XIX – beginning of XX century idea of national state (ethnic aspect).

T. G. Masaryk respected and understood the importance of the law for the nation and state. He managed to preserve principles of democracy and respect of the Constitution during the long period of history, when he was the head of the state. Led by him, Czechoslovakia was recognized as probably the only democratic state of this region of Europe. However, T. G. Masaryk considered the law to be only the “moral minimum”, which is important, because it can protect from complete anarchy. T. G. Masaryk thought that the “mechanics” of the law was just a measure aimed at more important goal – the democratic state, and the development humanitarian society. For this reason, in the scientific works of T. G. Masaryk, the legal system of the state, its specifics, challenges and problems receive less attention than analysis of philosophic, value principles in search of the perspectives of genesis and development of the nation and the state.

M. Romeris linked success of democracy with the principles of the rule of law and thus, the aspects of the legal system, activities of legal institutions, separation of powers, system of checks and balances, as well as philosophic and positive aspects were important objects of the research. For this reason, M. Romeris in his scientific works analyses not only the perspectives of the development of the state – philosophic questions on democracy, political independence, but also provides a thorough analysis of the legal institutes and institutions, without the development of which, the democracy and statehood would be impossible.

Therefore, the final goal of T. G. Masaryk’s cognitive philosophy was related to the philosophic grounds of the democratic state. M. Romeris, haven chosen a goal – the rule of law – has chosen as an object of analysis not only the ideal itself but also the technique to achieve it. This circumstance determines the importance of the scientific heritage of T. G. Masaryk and M. Romeris, which is highly valuable not only in the context of one branch or field of science.

The heritage of the doctrine of these scientists is significant not only because they were the pioneers on many conceptual questions of philosophy and law, but also because this heritage has not lost its content and relevance of argumentation to this date. Democracy, humanitarian-civil society, rule of law, constitutional grounds of the rule of law – these questions have not lost their academic or political relevance to

the date. Therefore, the intellectual heritage of M. Romeris and T. G. Masaryk and the logic of their argumentation is the conceptual reality, which provides us a strong basis for further scientific activity.

Keywords: *constitutional law, constitututionalism, T. G. Masaryk, M. Romeris, rule of law, Czech Republic, Czechoslovakia, Constitution, democracy.*

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK A MYKOLAS ROMERIS: DVĚ OSOBNOSTI A DVA NÁZORY NA STÁT NA ÚSTAVU

Gediminas Mesonis

Univerzita Mykolasa Romerisa, Litva

Shrnutí. *T. G. Masaryk a M. Romeris jsou dvě bezpochybně významné, historické osobnosti. Jak by bez Masarykova filozofického pohledu na člověka, na národ a na stát, bez jeho politické činnosti bylo těžké pochopit český národ, rozvoj československého státu, tak by bez vědeckého dědictví Romerise bylo velice těžké pochopit aspekty právního a politického rozvoje meziválečné Litvy. To jsou osobnosti, po nichž zůstalo významné dědictví – výsledek jejich vědecké práce a jejich politické a veřejné činnosti.*

Vrcholem politické kariéry T. G. Masaryka se stala funkce prezidenta Československé republiky. V akademických kruzích byl znám jako profesor filozofie UK v Praze. M. Romeris byl členem Státní rady Litevské republiky. Akademická veřejnost znala jej nejen jako profesora Univerzity Vytauti Magni, ale také jako vedoucího Katedry státního práva, děkana Právnické fakulty a rektora této uctívané instituce.

Tyto dvě osobnosti jsou především spojovány s nejvyšším intelektem. Jsou nejsvětější osobnosti v Evropě nejen proto, že obě měly výborné vzdělání, ale i proto, že využily své znalosti pro obohacení vědy a intelektu národa. Obě nechaly svým objemem a různorodostí obsahu bohaté dědictví. Toto dědictví je dodnes aktuální jak v České republice, tak i v Litvě.

Přestože základem studia u M. Romerise bylo právo a u T. G. Masaryka filozofie, oba je lze bezpochybně považovat za osobnosti širšího myšlení. To jsou intelektuálové sociálních a humanitních věd. Pro ně sociologie, dějiny a politika byly stejně důležité a zajímavé jako právo a filozofie. Mezi nejdůležitější body

jejich výzkumu patřily osud národa a blahobyt vlastního lidu. Právě proto otázka sociální spravedlnosti v chápání obou osobností byla zvlášť důležitá, jelikož tato otázka se především týká nikoliv jedince, ale problémů sociálního blahobytu a rovnoprávnosti národa.

M. Romeris a T. G. Masaryk měli velice podobné názory na koncepci národního státu. Oba blahobyt země, vyhlídky míru a úspěšného rozvoje spojovali s občanským, nikoliv s etnickým pojetím národa. Českoslovák je v Československu žijící Čech, Slovák, Němec, Polák atd. Litevský národ je v Litvě žijící Litevci, Poláci, Němci, Židové atd. Právě takové chápání občanské společnosti v názorech Masaryka a Romerise přispělo k přiřazení těchto dvou osobností k osobám progresivního a filozofického myšlení, které odmítaly velice populární, dokonce dominantní, myšlenku konce XIX. století – začátku XX. století o národním státu (etnický aspekt).

T. G. Masaryk ctíl a chápal důležitost práva pro život národa a státu. Dlouhou dobu byl hlavou státu a dokázal zachovat zásady demokracie a úctu k Ústavě. Právě pod jeho vedením Československo bylo považováno skoro za jediný demokratický stát v tomto regionu Evropy. Ve svých názorech T. G. Masaryk traktoval právo jako „mravní minimum“, který je důležitý, jelikož může zachránit před totální anarchií. „Mechanika práva“ byla Masarykem chápána jako prostředek k dosažení důležitějšího cíle v procesu vytváření demokratického státu a humanistické veřejnosti. Právě proto ve vědeckých pracích T. G. Masaryka analýze soustavy právního státu, jeho specifiky, výzvam a problémům je věnováno mnohem méně pozornosti než analýze filozofických a hodnotných zásad při hledání perspektiv geneze a rozvoje národa a státu.

M. Romeris spojoval úspěch demokracie se zásadami právního státu, a proto filozofický a pozitivistický aspekty systemizace práva, činnosti právních institucí, rozdělení moci se staly důležitými objekty výzkumu. Právě proto Romeris ve svých vědeckých pracích řeší filozofické otázky perspektiv rozvoje státu, filozofické otázky demokracie, politické nezávislosti, provádí důkladnou analýzu právních institutů a institucí, bez nichž by nebyla možná sama demokracie a státnost.

Závěrečný poznávací cíl filozofických názorů T. G. Masaryka byl spojen s filozofickými základy demokratického chápání státu. M. Romeris po definici cíle – právní stát – vybral si objektem analýzy nejen samotný ideál, ale i techniku dosažení tohoto cíle. Právě tato okolnost způsobila to, že vědecké dědictví T. G. Masaryka a M. Romerise je velice významné a může být hodnoceno v kontextu několika vědeckých odvětví a směrů.

Doktrinární dědictví těchto dvou vědců je významné i proto, že oba kvůli mnohým konceptuálním otázkám filozofie a legislativy nejen patřili k prvním v Litvě nebo v Československu, ale i proto, že jejich dědictví neztratilo aktuali-

tu obsahu a argumentace do současnosti. Demokracie, humanistická občanská veřejnost, právní stát a základy ústavního rozvoje státu – otázky, které dosud udržely aktualitu akademickou i politickou. Právě proto intelektuální dědictví M. Romerise a T. G. Masaryka je ta konceptuální skutečnost, která poskytuje nám tvrdý základ pro další výzkum a vědeckou činnost.

Překlad – Ieva Deviatnikovaitė

Zásadní slova: *stát, ústava, T. G. Masaryk a M. Romeris.*

Gediminas Mesonis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucionalizmo raida, konstitucinė jurisprudencija, teisinė valstybė, žmogaus teisės ir laisvės, valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas.

Gediminas Mesonis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, professor. Research interests: constitutionalism, constitutional jurisprudence, rule of law, separation of powers, human rights, separation of state and church.